

KONCEPCIA PREDZMLUVNEJ ZODPOVEDNOSTI A JEJ PREDOBRAZ V PRAMEŇOCH RÍMSKEHO PRÁVA

THE CONCEPT OF PRE-CONTRACTUAL LIABILITY AND ITS PREVIEW IN THE SOURCES OF ROMAN LAW

Ján Ivančík¹

Abstrakt: Pojem culpa in contrahendo alebo predzmluvná zodpovednosť nie je možné dohľadať v žiadnom z pôvodných prameňov rímskeho práva, a to či už v klasickej alebo justiniánskej podobe. Napriek tomu boli pramene rímskeho práva pre Rudolfa von Jheringa jedným zo základných inšpiračných zdrojov. Culpa in contrahendo tak poukazuje na zaujímavý fenomén, kedy rímske právo kreuje argumentačný podklad pre právnu úpravu, ktorej plné aplikačné rozvinutie nastáva mnoho storočí po zániku samotného impéria. Napriek skutočnosti, že v súčasnosti nemá na Slovensku dlhodobú tradíciu a etablovanosť, s pribúdajúcou digitalizáciou a autonomizáciou elektronických nástrojov ide o koncept, ktorého popularita môže výrazne rásť aj v našich podmienkach.

Kľúčové slová: culpa in contrahendo, predzmluvná zodpovednosť, rímske právo, pramene

Abstract: The concept of culpa in contrahendo or pre-contractual liability cannot be found in any of the original sources of Roman law, whether in classical or Justinianic form. Nevertheless, the sources of Roman law were one of the basic sources of inspiration for Rudolf von Jhering. Culpa in contrahendo thus points to an interesting phenomenon, where Roman law creates an argumentative basis for a legal regulation, the full application of which occurs many centuries after the collapse of the empire itself. Despite the fact that it does not yet have a long-standing tradition or firm establishment in Slovakia, the growing digitalization and autonomization of electronic tools make it a concept whose popularity may significantly increase also in our context.

Keywords: culpa in contrahendo, pre-contractual liability, Roman law, legal sources

¹ Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Úvod

Formulovanie koncepcie predzmluvnej zodpovednosti, ktorá je v modernej terminológii často označovaná aj ekvivalentom *culpa in contrahendo*, datujeme do druhej polovice devätnásteho storočia. Práve latinské vyjadrenie a derivovanie tohto inštitútu z rímskeho práva často navodzujú dojem, že jeho pôvod vychádza z antického práva. V klasických, ba ani justiniánskych prameňoch však žiadny ucelený predobraz, nieto ešte doslovné vyjadrenie nenachádzame.

Myšlienkovým otcom *culpa in contrahendo* je totiž nemecký právny vedec Rudolf von Jhering, ktorý sa snažil nájsť spravodlivé riešenie na viaceré kauzy, ku ktorým sa dopracoval v aplikačnej praxi. Išlo o situácie, pri ktorých absentoval úmysel konajúceho, vznikla škoda, no zároveň nedošlo k uzatvoreniu platnej zmluvy. *Ius commune*, ani pruské zemské právo však na tieto prípady nedávali uspokojivé odpovede.² Do popredia sa tak dostala téza, ktorej základ ponúka rímske právo, avšak skôr implicitne, než exaktne.

Predkladaný príspevok, nadväzujúc na tému konferencie, zameranú na pramene práva, si kladie za cieľ identifikovať rímskoprávne východiská pre formulovanie teórie o predzmluvnej zodpovednosti a kriticky posúdiť ich relevantnosť.

Zrod teórie

Ako sme už naznačili, bezprostredným impulzom pre vznik teórie o predzmluvnej zodpovednosti bolo niekoľko praktických prípadov, na ktoré dobová aplikačná prax neposkytovala adekvátne riešenia. Jhering vo svojom prelomovom diele *Culpa in contrahendo: oder Schadensersatz bei nichtigen oder nicht zur Perfection gelangten Verträgen*³ menuje prípad objednávky, keď objednávateľ tovaru namiesto 100 libier vlastnou chybou uvedie množstvo v metrických centoch. Po realizácii dodávky je tovar odmietnutý. Pre nedostatok konsenzu medzi ponukou a jej prijatím je kontrakt neplatný, avšak náklady na balenie a prepravu už dodávateľovi vznikli a musel ich uhradiť.⁴

² KLAUS, L.: Von Savignys Irrtumslehre zu Jherings culpa in contrahendo. In: Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte, roč. 12, 1990, s. 68–76

³ JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Erster Band. Jena: Gustav Fischer Verlag, 1861

⁴ Nejde o jedinú kategóriu prípadov s obdobným právnym dopadom. Ďalšou je situácia, kedy zamýšľaná správa bola recipientovi doručená v odlišnej podobe, resp. s chybným obsahom, a to v dôsledku využitia prostriedkov diaľkového komunikačného spojenia, ktorý v 19. storočí nebol úplne spoľahlivý. Jhering poukazuje na telegraf a chybu v odosielanej správe, vedúcu k uzatvoreniu iného právneho úkonu, než aký mal odosielateľ správy v úmysle. Pre viac pozri: KELLER, M.: Schuldverhältnis und Rechtskreisöffnung. Von der Lehre der culpa in contrahendo zum Rücksichtnahmeschuldverhältnis der §§ 311 Abs. 2 und Abs. 3 BGB. Berlin: Duncker&Humblot, 2007, s. 29

Nezodpovedanou otázkou zostalo, kto bude znášať vzniknuté náklady.⁵ Autor tézy sa nedokázal stotožniť s riešením, kedy by pre nedostatok inej právnej úpravy malo celé bremeno zostať na dobromyseľnom dodávateľovi, plniacom na základe chyby protistrany. Takýto stav označil za nespravodlivosť a praktické zúfalstvo (*„Unbilligkeit und praktische Trostlosigkeit“*).⁶

Napriek primátu, ktorý je v právnej historiografii Jheringovej koncepcii právom priznaný, nebol zďaleka jediným autorom, zamýšľajúcim sa nad skúmaným problémom. Sám konštatuje, že von Savigny a von Wächter odmietli pri posudzovaných prípadoch možnosť nahradenia škody na základe neexistencie platného záväzku a zároveň neexistencie zlého úmyslu (*dolus*), nevyhnutného pre aplikáciu *legis Aquiliae*.⁷ Ďalším autorom, ktorý sa problematikou zaoberal bol Schweppe, ktorý deklaroval možnosť náhrady nezavinenej škody pre dobromyseľnú stranu na základe všeobecných princípov (*„...so kann er ebenfalls nach allgemeinen Grundsätzen Entschädigung fordern.“*)⁸. Nedostatkom jeho teórie bola všeobecnosť, pretože artikulovanie konkrétneho princípu absentuje. Zavinenie (*culpa*) ako relevantný dôvod videl pre vznik nároku Richelmann, ktorého analýza zostala v čase jej napísania bez zásadnejšej odozvy.⁹

Historicky možno zísť ešte ďalej a sankcionovanie nedbanlivostného konania pred uzatvorením zmluvy nájdeme už v práci Huga Grotia. Traktát *De iure belli ac pacis* obsahuje formuláciu: *“Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in senso suo exprimendo, et damnum inde alter passus sit, tenebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato”*,¹⁰ zdôrazňujúcu, že ak niekto utrpí škodu na základe nedbalého sľubu druhej strany, je sľubujúci povinný nahradiť vzniknutú škodu, a to nie na základe sľubu, ale na základe jeho viny (*culpa*).¹¹

⁵ JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, s. 328

⁶ Tamtiež

⁷ Tamtiež

⁸ SCHWEPPE, A.; MAIER, W.: Das Römische Privatrecht in seiner heutigen Anwendung. 3. Band. Obligationenrecht. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1831, s. 110

⁹ JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts, s. 328

¹⁰ Hugo Grotius, *De iure belli ac pacis* 2,11,6,3, citované podľa: WINKEL, L.: Culpa in contrahendo in Roman law and in some modern Dutch court decisions. In: *Viva vox iuris romani, Essays in honour of Johannes Emil Spruit*. Amsterdam: J.C. Gieben, 2002, s. 153-154. Preklad autora: *“Ak by však bol sľubujúci pri hľadaní pravdy alebo pri vyjadrení svojej vôle neopatrný a inému tým vznikla akákoľvek škoda, bude sľubujúca osoba povinná nahradiť ju nie silou sľubu, ale stratou, ktorú utrpela druhá strana jeho zavinením.”* Preklad z angličtiny podľa: GROTIUS, H.: *The Rights of War and Peace*. Preklad: TUCK, R., Indianapolis: Liberty Fund. 2005, s. 711

¹¹ WINKEL, L.: Culpa in contrahendo in Roman law and in some modern Dutch court decision, s. 154. Ohľadom Grotiovho chápania zavinenia a zodpovednosti za protiprávne poškodenie cudzej veci vid’.

Jheringove východiská v rímskom práve

Napriek vyššie uvedenému zostáva vďaka kľukatým cestám osudu faktom, že pôvod *culpa in contrahendo* je odvodzovaný od Jheringovej koncepcie, preto sa jej budeme venovať podrobnejšie.

Jhering stál pri snahe o zarámčovanie novej doktríny pred neľahkou úlohou. Ak chcel svoje myšlienky oprieť o *ius commune* a východiská rímskeho práva, musel sa vysporiadať s klasickou dichotómiou záväzkového práva. To znamená odlíšenie *obligationes ex contractu* (kontraktuálne záväzky) a *obligationes ex delicto* (deliktuálne záväzky).¹² K nim v justiniánskom práve pribudli *quasi ex contractu* (kvázikontrakty) a *quasi ex delicto* (kvázidelikty).¹³

Základným východiskom bola kladná odpoveď na otázku, či dobromyseľná strana, ktorá vznik škody nezavinila má mať nárok na náhradu takejto škody, v prípade, ak sa spoliehala na platnosť kontraktu. Zároveň však bolo zrejmé, že z dôvodu neplatnosti zmluvy uvedený nárok nebude možné vymáhať prostredníctvom zmluvnej žaloby, na základe dohody strán. Do popredia tak vstúpila náhrada tzv. negatívnej škody, teda vrátenie *statusu quo* pred uzavretia neplatnej dohody. Strana, ktorá nezodpovedne sľúbila plnenie by podľa tohto konceptu mala niesť bremeno náhrady škody pre vlastnú nedbanlivosť.¹⁴ Jhering preto zarámcoval *culpa in contrahendo* ako vzťah vyplývajúci z kontraktu, keďže strany prechádzajú zo sféry negatívnych mimozmluvných záväzkov do pozitívnej sféry zmlúv a každý je v tejto sfére povinný zamedziť nedbalému konaniu.¹⁵

Pri kreácii takto formulovanej zodpovednosti vychádzal z fragmentov justiniánskej kodifikácie, ktoré dobromyseľnej strane priznali žalobu z kúpy, a to aj napriek neplatnému kontraktu. Konkrétne ide o prípady i.) právnej nemožnosti uzatvoriť

tiež: SAMPSON, J.: The Place of Fault in Grotius's Conception of Liability for Wrongdoing. In: *Grotiana*, roč. 42, 2021, s. 53 - 68

¹² Gai. Inst. 3,88: *Nunc transeamus ad obligationes, quarum summa divisio in duas species deducitur: omnis enim obligatio vel ex contractu nascitur vel ex delicto.* (preklad podľa KINCL, J.: Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta - Doplněk, 1981: Teraz prejdime k obligáciám. Ich základné rozdelenie spočíva v rozlišovaní dvoch skupín: každá obligácia vzniká totiž buď z kontraktu alebo z deliktu.)

¹³ Just. Inst. 3,13,2: *Sequens divisio in quattuor species deducitur: aut enim ex contractu sunt aut quasi ex contractu aut ex maleficio aut quasi ex maleficio. prius est, ut de his quae ex contractu sunt dispiciamus. harum aequae quattuor species sunt: aut enim re contrahuntur aut verbis aut litteris aut consensu. de quibus singulis dispiciamus.* Bližšie ohľadom skúmanej problematiky viď: tiež: WINKEL, L.: Quintus Mucius Scaevola once again. In: *Fundamina: A Journal of Legal History*, roč. 11, č. 1, 2005, s. 432

¹⁴ KESSLER, F.; FINE, E.: *Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: A Comparative Study.* In: *Harvard Law Review*, roč. 77, č. 3, 1964, s. 402

¹⁵ MUSTAFARAJ, B.: Modern legal systems and the principle of "Culpa in Contrahendo": A review of the Albanian model of pre-contractual liability on a Roman-Germanic model reference. In: *Academicus - International Scientific Journal*, 2019, roč. 10, č. 2, s. 82

kontrakt, ktorá vedie k jeho neplatnosti (predaj *res extra commercium - liber homo*,¹⁶ *res sacra/religiosa/publica*¹⁷); a ii.) fyzickej nemožnosti plnenia, ktorá spôsobuje neplatnosť kontraktu (neexistujúce dedičstvo (nicht existierenden Erbschaft)).

Predzmluvnú zodpovednosť na týchto základoch formuloval ako všeobecný princíp, pokiaľ sú splnené nasledovné požiadavky: a) strana je nespôsobilá uzatvoriť zmluvu (Unfähigkeit des Subjects); b) plnenie je nemožné (Unfähigkeit des Objects); c) vôľa jedného zo subjektov je vadná (Unzuverlässigkeit des contractlichen Willens) a zároveň došlo k vzniku škody na dobromyseľnej strane, ktorá vzniknutý stav nezavinila.¹⁸

S ohľadom na predmet nášho záujmu v tomto príspevku sa však poďme bližšie pozrieť na konkrétne pramenné materiály, ktoré k uvedeným záverom viedli. Najvýznamnejším je Modestinov fragment, ktorý sa zaoberá kúpou *res extra commercium*.

Modest. D. 18,1,62,1. Modestinus libro quinto regularum: *Qui nesciens loca sacra vel religiosa vel publica pro privatis comparavit, licet emptio non teneat, ex empto tamen adversus venditorem experietur, ut consequatur quod interfuit eius, ne deciperetur.*

Preklad: Ak niekto kúpil miesta zasvätené bohom alebo miesta náboženské alebo miesta verejné, v domnení, že sú súkromnými, tak kúpa nie je síce záväzná, ale nadobúdateľ napriek tomu môže uplatniť žalobu z kúpy proti predávajúcemu, aby získal sumu svojho záujmu, o ktorý bol oklamáný.¹⁹

Obdobné znenie nachádzame aj v Justiniánskych Inštitúciách, kde sa rovnaká situácia rieši nasledovným spôsobom:

Inst. Just. 3,23,5: *Loca sacra vel religiosa, item publica, veluti forum basilicam, frustra quis sciens emit, quas tamen si pro privatis vel profanis deceptus a venditore emerit, habebit actionem ex empto, quod non habere ei liceat, ut consequatur, quod sua interest deceptum eum non esse. idem iuris est, si hominem liberum pro servo emerit.*

Preklad: Kto vie, že kupuje posvätné alebo zasvätené miesta a tiež veci verejné, ako trhovisko alebo baziliku, ten kupuje zbytočne. Kto však,

¹⁶ Pomp. D. 18,1,4; Paul. D. 18,1,5 a Pomp. D. 18,1,6

¹⁷ Vid' najmä: Modest. D. 18,1,62,1 a tiež Inst. 3,23,5 a Ulp. D. 11,7,8,1. Glosátor Accursius v tejto súvislosti *actio in factum* kupujúcemu nikdy nepriznal, avšak priznal ju predávajúcemu, zatiaľ čo kupujúci je, podľa neho, oprávnený použiť *actio empti*. WINKEL, L.: Culpa in contrahendo in Roman law and in some modern Dutch court decisions, s. 153 s odkazom na CHOË JO, B.: Culpa in contrahendo bei Rudolph von Jhering, s. 17

¹⁸ JHERING, von R.: Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Erster Band, s. 366 - 370. K východiskám pozri aj: KELLER, M.: Schuldverhältnis und Rechtskreisöffnung. Von der Lehre der culpa in contrahendo zum Rücksichtnahmeschuldverhältnis der §§ 311 Abs. 2 und Abs. 3 BGB, s. 29

¹⁹ Preklad autora

podvedený predávajúcim, kúpi takéto veci ako veci súkromné alebo veci ľudského práva, má žalobu z kúpy, lebo si tieto veci nemôže nechať, a to preto, aby mu bola nahradená škoda, ktorá vznikla z dôvodu, že bol podvedený. To isté platí, keď niekto kúpi slobodného človeka ako otroka.²⁰

Nie je bez záujmu, že obdobný skutkový stav, no s absolútne odchylnými právnymi závermi nachádzame u Ulpiána, teda u právnika staršieho o generáciu. Ulpián priznáva namiesto *actio empti actio in factum*, a to s odkazom na prétorský edikt.²¹

²⁰ Preklad: BLAHO, P.: Justiniánske inštitúcie - Corpus Iuris Civilis. Bratislava: Wolters Kluwer, 2000. Evans-Jonessa domnieva, že justiniánsky text bol interpolovaný. Pôvodne, podľa neho, mohol text klasických právníkov vyzeráť takto: <Qui> loca [sacra vel] religiosa, [item publica, veluti forum, basilicam, frustra quis sciens emit, quas tamen si pro privatis vel profanis], deceptus a venditore, emerit, habebit actionem <quasi> ex empto, [quod non habere ei liceat] ut consequatur quod sua interest deceptum [eum] non esse. [idem iuris est, si hominem liberum pro servo emerit], pričom text označený v <> je pridaný a hranaté zátvorky, teda [] signalizujú vymazanie časti textu. Pre viac pozri: EVANS-JONES, R.: The Origins of Justinian's Institutes 3.23.5. In. *Cambridge Law Journal*. roč. 53, č. 3, 1994, s. 478

²¹ Pomponius v D. 19,5,11 vysvetľuje rozdiely medzi žalobami takto: *Quia actionum non plenus numerus esset, ideo plerumque actiones in factum desiderantur. Sed et eas actiones, quae legibus proditae sunt, si lex iusta ac necessaria sit, supplet praetor in eo quod legi deest: quod facit in lege Aquilia reddendo actiones in factum accommodatas legi Aquiliae, idque utilitas eius legis exigit.* (preklad autora: Keďže výpočet (civilných) žalôb nie je úplný (vyčerpávajúci), tak sa žiadajú viaceré žaloby osnované na faktickú situáciu. Tak ako sú žaloby, predpokladané zákonom, ktoré sú podľa práva a sú potrebné, prétor (ich) dopĺňa v prípade, ak zákonné riešenie chýba: tak poskytuje pri Akvíliovom zákone *actiones in factum* prispôbené žalobe podľa Akvíliovho zákona, na dosiahnutie úžitku, ktorý sa týmto zákonom dosahuje.). Svojej povesti právneho teoretika nezostal Gaius nič dlžný, keď je pri výklade ešte názornejší. Nadväzuje na svoje tézy o žalobách *in ius conceptae* (Gai. Ins. 4,45), ktoré, majú slúžiť na vymáhanie plnenia podľa kviritského práva, resp. v prípadoch, ak odporca má niečo dať, prípadne zlodej má nahradiť škodu. Naproti tomu, žaloby *in factum* označuje nasledovne: *Ceteras vero in factum conceptas vocamus, id est, in quibus nulla talis intentio concepta est, sed initio formulae nominato eo, quod factum est, adiciuntur ea verba, per quae iudici damnandi absolvendive potestas datur; qualis est formula, qua utitur patronus contra libertum, qui eum contra edictum praetoris in ius vocavit. Nam in ea ita est: RECUPERATORES SUNTO. SI PARET ILLUM PATRONUM AB ILLO [PATRONO] LIBERTO CONTRA EDICTUM ILLIUS PRAETORIS IN IUS VOCATUM ESSE, RECUPERATORES, ILLUM LIBERTUM ILLI PATRONO SESTERTIUM X MILIA CONDEMNATE. SI NON PARET, ABSOLVITE. ceterae quoque formulae, quae sub titulo DE IN IUS VOCANDO propositae sunt, in factum conceptae sunt, velut adversus eum, qui in ius vocatus neque venerit neque vindicem dederit; item contra eum, qui vi exemerit eum, qui in ius vocaretur; et denique innumerabiles eius modi aliae formulae in albo proponuntur.* (preklad KINCL, J.: Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách. Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta - Doplněk, 1981: Ostatné (formuly) sa však nazývajú *in factum conceptae*. To sú formuly, ktorých intencia nie je koncipovaná tak, ako sme (vyššie) uviedli, ale na začiatku je uvedený skutkový základ a potom sú pripojené tie slová, ktorými sudca dostáva zmocnenie, aby odsúdil alebo oslobodil. Taká je napríklad formula, ktorú používa patrón voči prepustencovi, ktorý ho proti zákazu prétorského ediktu vyzval pred súd. Je v nej totiž toto: „BUĎTE REKUPERÁTORMI! AK VYJDE NAJAVO, ŽE TEN A TEN PATRÓN BOL TÝM A TÝM PREPUSTENCOM V ROZPORE S EDIKTOM TOHO A TOHO PRÉTORA

Ulp. D. 11,7,8,1. Ulpianus libro vicensimo quinto ad edictum: *Si locus religiosus pro puro venisse dicetur, praetor in factum actionem in eum dat ei ad quern ea res pertinet: quae actio et in heredem competit, cum quasi ex empto actionem contineat.*

Preklad: Ak bolo zasvätené miesto predané v domnení, že je obyčajné, prétor vyhovie dotknutej osobe žalobou *in factum* proti predávajúcemu. Táto žaloba je k dispozícii aj voči dedičovi, pretože prakticky zahŕňa žalobu na predaj.²²

K týmto fragmentom Jhering pridal aj situáciu predaja slobodného človeka (*liber homo*) ako otroka. Napriek analogickým paralelám k predaju *res extra commercium* však v tomto prípade badať aj nie bezvýznamné odlišnosti. Analogicky je predaj *liber homo* možné aplikovať na skúmanú situáciu preto, lebo dôsledkom takéhoto kontraktu je absolútna nemožnosť plnenia.²³ Konštatujú to fragmenty z prvého titulu "*De contrahenda emptione et de pactis inter emptorem et venditorem compositis et quae res venire non possunt*" (O kúpnej zmluve, dohodách medzi predávajúcim a kupujúcim a o veciach, ktoré sú vylúčené z kúpy) 18. knihy Digest.

Poukázať však treba aj na odlišnosti. Predaj slobodného človeka ako otroka bol totiž na rozdiel od predaja *res religiosa* v klasickom práve platným právny úkon v tom rozsahu, že kupujúci mohol získať zmluvnú žalobu na vymoženie škody spôsobenej predávajúcim. Fakticky, pochopiteľne, neexistoval spôsob, ako by bolo možné donútiť slobodného jednotlivca slúžiť ako otroka, ak by existoval dôkazný materiál na preukázanie faktu, že ide o slobodného človeka.²⁴ Pokiaľ predávajúci vedel, že realizuje zákonom reprobovaný akt, resp. uzatvára neplatný kontrakt, mohol kupujúci požadovať náhradu škody prostredníctvom *actio de dolo*.²⁵ V prípade dobromyseľnosti predávajúceho však bola situácia komplikovaná. Predaj *homo liber* preto prešiel s ohľadom na platnosť obligácie zaujímavým vývojom.²⁶

VYZVANÝ PRED SÚD, ODSÚDTE, REKUPERÁTORI, TOHTO PREPUSTENCA NA (ZAPLATENIE) 10 000 SESTERCIOV! AK TO NEVYJDE NAJAVO, OSLOBODTE HO!" Aj ostatné formuly, ktoré sú v edikte proponované pod titulom „O vyzvaní k súdu“ (*in ius vocatio*) sú koncipované *in factum*, napríklad proti tomu, kto bol vyzvaný na súd, a ani by neprišiel, ani by si neurčil obhajcu. Taktiež formula proti tomu, kto by násilím zadržal človeka, vyzvaného k súdu. A potom sa v prétorskom albume proponujú mnohé iné formuly tohto druhu.)

²² Preklad autora

²³ JHERING, von R.: *Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*. Erster Band, s. 382

²⁴ STEIN, P.: *Fault in the Formation of Contract in Roman Law and Scots Law*. Edinburgh, London: Oliver and Boyd, University of Aberdeen, 1958, s. 62

²⁵ BEN-DROR, Y.: *The Perennial Ambiguity of Culpa in Contrahendo*. In: *The American Journal of Legal History*, roč. 27, č. 2, 1983, s. 158

²⁶ Bližšie pozri aj: BRTKO, R.: *Neplatnosť fideikomisu, testamentárnej dispozície a záväzku z dôvodu neurčitosti predmetu plnenia v klasickom a justiniánskom rímskom práve*. In: *Historia et theoria iuris*,

Pokiaľ sa vrátíme k Jheringovým východiskám, badáme zásadný odklon od dovtedajšej výkladovej praxi. Tá sa prikláňala ku konštruktu *dolus in contrahendo*, ľahko odvoditeľného z prameňov klasického rímskeho práva.²⁷ Išlo o situácie úmyselného konania (*dolus*), ktorý je ekvivalentom *culpa lata*,²⁸ čo zjednodušene vyjadruje aj zásada *culpa lata dolo comparabitur*.²⁹ Jhering však oponoval, že stotožňovanie týchto pojmov je možné iba pri vzťahoch zmluvných, nie však v rokovaní pred uzatvorením kontraktu. Svoje závery odôvodňuje penzom životným situácií, ktorým je pri rigidnom výklade treba priznať zodpovednosť za úmyselne spôsobenú škodu.³⁰

Do popredia sa následne natisla otázka, prečo by rímska jurisprudencia v posudzovaných okolnostiach nepriznala *actio de dolo*, ak by išlo o úmyselné konanie, ale naproti tomu viaceré pramene zmieňujú žalobu z kúpy (*actio empti*).³¹

Jhering dospel k záveru, že v skúmaných fragmentoch možno odvodzovať právne posúdenie, podľa ktorého je predávajúci zodpovedný za predaj *res extra commercium* absolútne, bez ohľadu na svoje vedomosti (dobromyseľnosť), pričom dôležitá je súčasne neznalosť kupujúceho o vade uzatváraného kontraktu. Ak teda rokujúca strana neplní svoje povinnosti, je voči nej priznaná žaloba na plnenie, zatiaľ čo pri neplatnom kontrakte vychádza zodpovednosť zo skutočnosti, že kontrakčná strana vstúpila do rokovaní, aj keď mala vedieť o dôvode neplatnosti, obligáciu napriek tomu uzatvárala a spôsobila tým protistrane škodu.³²

roč. 15, supplementum, 2023, s. 15 a porovnaj aj s: JONG, de H.: Two Interpretations of D. 17,1,27,1 in Early Byzantine Law. In: Early Byzantine Law: Obligation to Reddere and Unjust Enrichment. In H. Dondorp, M. Schermaier, & B. Sirks (Eds.), *De rebus divinis et humanis: Essays in honour of Jan Hallebeek*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2019, s. 79-80

²⁷ Mommsen tvrdí, že tak pri kúpnej zmluve, tiež aj pri stipulácii (*stipulatio*) klasická judisprudencia priznáva náhradu výlučne v prípade *dolus* alebo *culpa lata*. Pre viac pozri: MOMMSEN, F.: Beiträge zum Obligationenrecht. 1, Die Unmöglichkeit der Leistung in ihrem Einfluß auf obligatorische Verhältnisse. Braunschweig: Schwetschke, 1853, s. 123

²⁸ Tamtiež. Pozri tiež: LENEL, O.: *Culpa lata und culpa levis*. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abtheilung*, roč. 3, č. 1, 1918, s. 289

²⁹ Pre viac ohľadom aplikácie *culpa* a *iniuria* viď aj: IBBETSON, D.: William Warwick Buckland on the Lex Aquilia. In: Du PLESSIS, P. J. (eds.): *Wrongful Damage to Property in Roman Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018, s. 53 a k praktickým dôsledkom tiež: BANFI, C.: La asimilación de la culpa grave al dolo en la responsabilidad contractual en Chile. In: *Revista Chilena de derecho*, 2000, roč. 27, č. 2, s. 318

³⁰ Napríklad ide o situácie šírenia fámy, neopatrné vyhlásenia, či pozitívne odporúčanie pre zamestnanca so zlou pracovnou morálkou. JHERING, von R.: *Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts*. Erster Band, s. 337

³¹ Tamtiež, s. 338

³² Z klasických prameňov opieral Jhering znalosť rímskej jurisprudencie na diferenciácií medzi pozitívnym a negatívnym záujmom (*Interesse*) aj pri využívaní odlišných žalôb - *actio redhibitoria* na negatívny a *actio quanti minoris* na pozitívny. Tamtiež, 339-341

Zároveň vylúčil využitie *actio in factum*, a to aj v súvislosti s *actio de dolo*, resp. *legis actio Aquiliae*, a to z dôvodu, že nejde o zmluvný vzťah, ale o vzťah pred uzatvorením kontraktu. Škoda pritom nebola spôsobená úmyselne a chýba aj protiprávne poškodenie cudzej veci (*damnum iniuria datum*),³³ nevyhnutné pre použitie Akviliánskej žaloby. Tento typ žaloby preto môžeme z inšpiračných zdrojov pri tvorbe koncepcie *culpa in contrahendo* vylúčiť.³⁴

Základným nedostatkom vyššie uvedenej štruktúry skúmaných fragmentov³⁵ je, že v rozhodujúcej miere vychádzala z predpokladov autora o úvahách klasických rímskych právnikov, nie z exaktne danej štruktúry pramenných materiálov, a to najmä Justiniánskych Digest, resp. Justiniánskych Inštitúcií.

Problematickosť skúmanej tézy pritom spočíva vo viacerých rovinách. V prvom rade ide o malé množstvo prameňov, ktoré nedávajú návod na komplexné riešenie, ani ucelený pohľad na myšlienkové východiská rímskych právnikov. Ešte problematickejším elementom je, že dochované fragmenty si navzájom neraz odporujú a poskytujú viacero možností na interpretáciu. Preto je možné odvodzovať početné závery o prístupe klasického rímskeho práva k problematike zodpovednosti za škodu pri neplatnom kontrakte z dôvodu právnej nemožnosti plniť.³⁶

Práve preto je relevantným záver, že Jhering využil rímskoprávne pramene nie na to, aby z nich derivoval právny koncept platný v antickom Ríme, ale skôr ako inšpiračný zdroj, ktorým potvrdzoval svoju vlastnú tézu. Robil to pritom iba nepriamo, predikujúc postoj rímskej jurisprudencie.

Záver

Z realizovanej analýzy jasne vyplýva, že rímskoprávne pramene tvorili jeden zo základov pre koncipovanie inštitútu predzmluvnej zodpovednosti, v jeho pôvodnom rámci. Zároveň je však očividné, že konštrukty, smerujúce k obdobným právnym

³³ Tamtiež, 346-347

³⁴ Porovnaj s: HRÁDEK, J.: Předsmuvní odpovědnost: Culpa in contrahendo. Praha: Auditorium, 2009, s. 21

³⁵ Tu treba zdôrazniť, že rozsah príspevku neumožňuje hĺbkovú analýzu všetkých východísk a prepojení, ktoré viedli ku kreácii koncepcie *culpa in contrahendo*. Uvedené preto treba brať ako poukaz na základné tézy a hlavný pramenný materiál, ktorého detailné posúdenie si vyžaduje omnoho väčší priestor.

³⁶ Pozri napr.: Paul. D. 45,1,35,1: *Item quod leges fieri prohibent, si perpetuam causam servaturum est, cessat obligatio, veluti si sororem nupturam sibi aliquis stipuletur: quamquam etiamsi non sit perpetua causa, ut reccidit in sorore adoptiva, idem dicendum sit, quia statim contra mores sit.* (preklad autora: Závazok opäť nevzniká, ak je predmetom ustanovenia niečo, čo je zákonom zakázané, pričom dôvod zákazu je trvalý; napríklad, ak by niekto stipuloval, že sa ožení sa s vlastnou sestrou. A ak by aj zákaz nemal byť trvalý, ako sa to stáva v prípade adoptovanej sestry, platí to isté pravidlo, pretože sa hneď pácha priestupok proti dobrým mravom.)

dôsledkom, sú identifikovateľné aj v starších prácach, či dokonca vo vtedy platnom pozitívnom práve.

Jhering však každopádne dokázal kreovať inštitút s chytľavým latinským pomenovaním, ktorého vývoj sa týmto iba započal. Nemecká, ale aj francúzska, či rakúska právna veda v 20. storočí³⁷ významnou mierou prispeli k rozšíreniu a rozkošateniu predzmluvnej zodpovednosti, ktorá v súčasnosti nereflektuje iba problematiku neplatných, či "nie do perfekcie uvedených" kontraktov. V súčasnosti ide tiež o otázky dobrej viery počas predzmluvných rokovaní, či o potenciálne zneužitie predkontraktačného procesu, resp. informácií z neho získaných.³⁸

Je to tak zrejme iba náhodou, ale nami zvolená problematika koreluje aj s nosnou témou konferencie, ktorou je digitalizácia. Práve narastajúca transformácia vzťahov do digitálneho prostredia spôsobuje veľkú mieru korelácií nielen medzi ľuďmi, ale dokonca aj medzi ľuďmi a softwarovými aplikáciami (najmä umelá inteligencia). Tento trend vyvoláva odôvodnený predpoklad, že výskyt škody formou predzmluvnej zodpovednosti si môže vyžadovať komplexnejšiu úpravu aj v podmienkach Slovenskej republiky. V súčasnosti je táto problematika v našom právnom prostredí riešená najmä judikátorne, myšlienkovito sa opierajúc najmä o analogické riešenia v českej právnej praxi a legislatívne vychádzajúc zo všeobecných východísk zodpovednosti za škodu podľa § 415³⁹ a subsidiárne aj § 420,⁴⁰ resp. § 424⁴¹ (pri úmyselne spôsobenej škode) zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov.⁴² Pri prebiehajúcej rekodifikácii civilného práva sa tak vytvára ďalší priestor na odbornú diskusiu.

Zoznam použitých prameňov:

³⁷ Pre viac ohľadom komparatistiky a vývoja pozri: NOVOA, R.: Culpa in contrahendo: a comparative law study: chilean law and the United Nations convention on contracts for the international sale of goods (CISG). In: Arizona Journal of International & Comparative Law, roč. 22, č. 3, 2005, s. 583 a nasl.

³⁸ PAPACHRISTOU, G.: Culpa in Contrahendo and Due Diligence in M&A Transactions. Remarks on the Judgment of the Federal Supreme Court of Germany in the Case BGHZ 238, 179. In: European review of contract law, roč. 21, č. 1, s. 87 a nasl. a tiež RABELLO, A.M.: The "impossible contract": from Roman law to the Unidroit Principles of International Commercial Contracts and Principles of European Contract Law. In: Fundamina, roč. 16, č. 1, s. 346 a nasl.

³⁹ § 415 Občianskeho zákonníka: „Každý je povinný počínať si tak, aby nedochádzalo ku škodám na zdraví, na majetku, na prírode a životnom prostredí.“

⁴⁰ § 420 ods. 1 Občianskeho zákonníka: „Každý zodpovedá za škodu, ktorú spôsobil porušením právnej povinnosti.“

⁴¹ § 424 Občianskeho zákonníka: „Za škodu zodpovedá aj ten, kto ju spôsobil úmyselným konaním proti dobrým mravom.“

⁴² Pre viac pozri napr: MITTERPACHOVÁ, J.: Culpa in contrahendo v slovenskom práve a nároky z jej porušenia. In: Bulletin slovenskej advokácie, 2013, roč. 19, č. 3, s. 16 a nasl.

1. BEHREND, O. (eds.): *Corpus Iuris Civilis: Text und Übersetzung. Institutiones*. Heidelberg: C. F. Müller Juristischer Verlag, 1990
2. BLAHO, P.: *Justiniánske inštitúcie - Corpus Iuris Civilis*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2000
3. BLAHO, P.; VAŇKOVÁ, J.: *Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus. I*. Bratislava: Eurokódex, 2008
4. KINCL, J.: *Gaius. Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Brno: Masarykova univerzita. Právnická fakulta - Doplněk, 1981
5. MOMMSEN, T. (eds.): *Digesta Iustiniani Augusti. Vol. 2*. Berolini: Apud Weidmannos, 1870

Zoznam použitej literatúry:

1. BANFI, C.: La asimilación de la culpa grave al dolo en la responsabilidad contractual en Chile. In: *Revista Chilena de derecho*, 2000, roč. 27, č. 2
2. BEN-DROR, Y.: The Perennial Ambiguity of Culpa in Contrahendo. In: *The American Journal of Legal History*, roč. 27, č. 2, 1983
3. BRTKO, R.: Neplatnosť fideikomisu, testamentárnej dispozície a záväzku z dôvodu neurčitosti predmetu plnenia v klasickom a justiniánskom rímskom práve. In: *Historia et theoria iuris*, roč. 15, supplementum, 2023
4. EVANS-JONES, R.: The Origins of Justinian's Institutes 3.23.5. In: *Cambridge Law Journal*. roč. 53, č. 3, 1994
5. GROTIUS, H.: *The Rights of War and Peace*. Preklad: TUCK, R., Indianapolis: Liberty Fund. 2005
6. HRÁDEK, J.: *Předsmluvní odpovědnost: Culpa in contrahendo*. Praha: Auditorium, 2009
7. CHOE JO, B.: *Culpa in contrahendo bei Rudolph von Jhering*. Göttingen, 1988
8. IBBETSON, D.: William Warwick Buckland on the Lex Aquilia. In: Du PLESSIS, P. J. (eds.): *Wrongful Damage to Property in Roman Law*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2018
9. JHERING, von R.: *Gesammelte Aufsätze aus den Jahrbüchern für die Dogmatik des heutigen römischen und deutschen Privatrechts. Erster Band*. Jena: Gustav Fischer Verlag, 1861
10. JONG, de H.: Two Interpretations of D. 17,1,27,1 in Early Byzantine Law. In: *Early Byzantine Law: Obligation to Reddere and Unjust Enrichment*. In H. Dondorp, M. Schermaier, & B. Sirks (Eds.), *De rebus divinis et humanis: Essays in honour of Jan Hallebeek*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2019
11. KELLER, M.: Schuldverhältnis und Rechtskreisöffnung. Von der Lehre der culpa in contrahendo zum Rücksichtnahmeschuldverhältnis der §§ 311 Abs. 2 und Abs. 3 BGB. Berlin: Duncker&Humblot, 2007

12. KESSLER, F.; FINE, E.: Culpa in Contrahendo, Bargaining in Good Faith, and Freedom of Contract: A Comparative Study. In. *Harvard Law Review*, roč. 77, č. 3, 1964
13. KLAUS, L.: Von Savignys Irrtumslehre zu Jherings culpa in contrahendo. In. *Zeitschrift für Neuere Rechtsgeschichte*, roč. 12, 1990
14. LENEL, O.: Culpa lata und culpa levis. In. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Romanistische Abtheilung*, roč. 3, č. 1, 1918
15. MITTERPACHOVÁ, J.: Culpa in contrahendo v slovenskom práve a nároky z jej porušenia. In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2013, roč. 19, č. 3
16. MOMMSEN, F.: Beiträge zum Obligationenrecht. 1, Die Unmöglichkeit der Leistung in ihrem Einfluß auf obligatorische Verhältnisse. Braunschweig: Schwetschke, 1853
17. MUSTAFARAJ, B.: Modern legal systems and the principle of "Culpa in Contrahendo": A review of the Albanian model of pre-contractual liability on a Roman-Germanic model reference. In. *Academicus - International Scientific Journal*, 2019, roč. 10, č. 2
18. NOVOA, R.: Culpa in contrahendo: a comparative law study: chilean law and the United Nations convention on contracts for the international sale of goods (CISG). In. *Arizona Journal of International & Comparative Law*, roč. 22, č. 3, 2005
19. PAPACHRISTOU, G.: Culpa in Contrahendo and Due Diligence in M&A Transactions. Remarks on the Judgment of the Federal Supreme Court of Germany in the Case BGHZ 238, 179. In. *European review of contract law*, roč. 21, č. 1
20. RABELLO, A.M.: The "impossible contract" : from Roman law to the Unidroit Principles of International Commercial Contracts and Principles of European Contract Law. In. *Fundamina*, roč. 16, č. 1
21. SAMPSON, J.: The Place of Fault in Grotius's Conception of Liability for Wrongdoing. In. *Grotiana*, r. 42, 2021
22. SCHWEPPE, A.; MAIER, W.: Das Römische Privatrecht in seiner heutigen Anwendung. 3. Band. Obligationenrecht. Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1831
23. STEIN, P.: Fault in the Formation of Contract in Roman Law and Scots Law. Edinburgh, London: Oliver and Boyd, University of Aberdeen, 1958
24. WINKEL, L.: Culpa in contrahendo in Roman law and in some modern Dutch court decisions. In. *Viva vox iuris romani, Essays in honour of Johannes Emil Spruit*. Amsterdam: J.C. Gieben, 2002
25. WINKEL, L.: Quintus Mucius Scaevola once again. In. *Fundamina: A Journal of Legal History*, roč. 11, č. 1

Kontaktné údaje:

Mgr. Ján Ivančík, PhD.

jan.ivancik@flaw.uniba.sk

Právnická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave